

**ПЕДАГОГИКА МЕН ӘДІСТЕМЕ МӘСЕЛЕЛЕРІ
ПРОБЛЕМЫ ПЕДАГОГИКИ И МЕТОДИКИ
PROBLEMS OF PEDAGOGY AND METHODOLOGY**

МРНТИ16.21.47

10.51889/1728-7804.2023.14.1.014

Кабышева Г.Д.¹, Букабаева Б.Е.¹

*¹Казахский национальный педагогический университет имени Абая,
Алматы, Казахстан*

**РОЛЬ ТЕХНОЛОГИИ ОБУЧЕНИЯ КРИТИЧЕСКОМУ МЫШЛЕНИЮ
В ФОРМИРОВАНИИ КОМПЕТЕНЦИИ АКАДЕМИЧЕСКОГО ПИСЬМА
НА ИНОСТРАННОМ ЯЗЫКЕ**

Аннотация

Статья посвящена актуальной на сегодняшний день проблеме развития технологии критического мышления (critical thinking); рассмотрены методы формирования критического мышления, которые способствуют формированию иноязычной профессиональной компетенции; рассматриваются инновационные технологии развития критического мышления, состоящие в практической реализации личностно-ориентированного подхода в обучении: обучающийся сам конструирует процесс обучения, определяет конкретные цели, отслеживает направления своего развития и оценивает конечный результат. Цель исследования, представленного в статье, заключается в разработке модели развития критического мышления как условия и способа успешного овладения иностранным языком. Отмечается, что наиболее эффективной формой обучения критическому мышлению студентов является реализация групповой работы, позволяющей развивать качества самостоятельности, любознательности, умения сделать независимую оценку, привести аргументацию своего мнения, доказать либо опровергнуть свое решение.

Ключевые слова: академическое письмо, технология критического мышления, профессиональная компетентность, личностно-ориентированный подход, инновационные технологии.

Kabyshev¹a G., Bukabaeva B.¹

*¹Abai Kazakh National Pedagogical University,
Almaty, Kazakhstan*

**THE ROLE OF CRITICAL THINKING DEVELOPMENT TECHNOLOGY IN THE
FORMATION OF FOREIGN LANGUAGE ACADEMIC WRITING COMPETENCE**

Abstract

The article is devoted to the current problem of the development of critical thinking technology; the methods of forming critical thinking that contribute to the formation of foreign-language professional competence are considered; innovative technologies for the development of critical thinking are considered, consisting in the practical implementation of a personality-oriented approach in teaching: the student himself constructs the learning process, determines specific goals, tracks the directions of his development and evaluates the final result. It is noted that the most effective form of teaching students critical thinking is the implementation of group work, which allows them to

develop the qualities of independence, curiosity, the ability to make an independent assessment, to argue their opinion, to prove or refute their decision.

Keywords: academic writing, critical thinking technology, professional competence, personality-oriented approach, innovative technology.

Г.Д. Қабышева¹, Б.Е. Букабаева¹

*¹Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
Алматы, Қазақстан*

ШЕТТІЛДІК АКАДЕМИЯЛЫҚ ЖАЗЫЛЫМ ҚҰЗІРЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ СЫНИ ТҰРҒЫДАН ОЙЛАУҒА ҮЙРЕТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫНЫҢ РӨЛІ

Аңдатпа

Мақала сыни ойлау технологиясын (critical thinking) дамытудың бүгінгі күнге дейінгі өзекті мәселесіне арналған; шет тіліндегі кәсіби құзыреттілікті қалыптастыруға ықпал ететін сыни ойлауды қалыптастыру әдістері қарастырылған; оқытуда тұлғалық-бағдарланған тәсілді практикалық іске асырудан тұратын сыни ойлауды дамытудың инновациялық технологиялары қарастырылады: Білім алушының өзі оқу процесін құрастырады, нақты мақсаттарды айқындайды, өзінің бағыттарын қадағалайды, дамуды бағалайды және түпкілікті нәтижені бағалайды. Студенттердің сыни ойлауын оқытудың ең тиімді нысаны Тәуелсіздік, қызығушылық, тәуелсіз бағалау, өз пікірін дәлелдеу, өз шешімін дәлелдеу немесе жоққа шығару қасиеттерін дамытуға мүмкіндік беретін топтық жұмысты жүзеге асыру болып табылады.

Түйін сөздер: академиялық жазылым, сыни ойлау технологиясы, кәсіби құзыреттілік, тұлғалық-бағдарланған тәсіл, инновациялық технология.

Кіріспе. Бұл мәселенің өзектілігі жүйелік және сыни ойлау құзыретінің жеке санатына жатқызылған және білім алушыларға сыни ойлауды дамыту міндеті алдыңғы қатарға қойылған.

Жоғары оқу орнында білім берудің стандарттарына сәйкес негізгі құзыреттердің бірі - академиялық жазылым құзыретін қалыптастыруға және дамытуға міндетті. Бұл жағдай жалпы гуманитарлық және прагматикалық факторларға байланысты. Бір жағынан, фактілерді жазбаша түрде ұсыну қабілеті логикалық ойлауды (индукция, дедукция, жүйелілік, келісімділік), дәлелдеуді, абстракциялау қабілетін, объективтілікті, себеп-салдарлық қатынастарды орнатуды дамытады. Екінші жағынан, бүгінгі күні ғылыми қызметтің нәтижелерімен тиімді алмасу, кәсіби білім деңгейін жетілдіру, халықаралық ғылыми қоғамдастыққа интеграциялау мақсатында осы құзыретке ие мамандарға деген қажеттілік бұрынғыдан да сезіледі. Қазіргі университеттің миссиясы ғылыми зерттеулер мен білім беру емес, ғылыми зерттеулер арқылы білім беру көзделеді [1, 43].

"Академиялық жазылым" термині Қазақстандық жоғары білім дискурсына кірді және ағылшын тіліндегі "Academic writing" түпнұсқасының калькасы болып табылады. Шетелдік университеттер мен колледждерде академиялық жазу пәні бұрыннан бар және құзыреттіліктері толық қалыптасқан. Халықаралық ғылыми-білім беру практикасында, академиялық жазу, немесе академиялық сауаттылық, ең алдымен, ақпаратпен тиімді жұмыс істей білуді қамтиды: сыни тұрғыдан түсіну, талдау, түсініктеме беру және түсіндіру, қорытындылар мен қорытындылар жасау, өз идеяларын жүйелеу, ұсыну және негіздеу, материалды орынды және логикалық құрылымдау.

"Академиялық" терминнің мағынасы қазақ тіліндегі сөз таптарының сын есімін білдіреді, яғни тек дипломдық жұмыстарды, тезистерді, мақалаларды, монографияларды жазуды көздейтін оқу немесе ғылыми, университеттік ортамен тығыз байланысты. Бұл пәннің

Отандық аналогтары - "Ғылыми жұмыс жазу әдістемесі", "Курстық / Дипломдық жұмысты қалай жазу керектігі", "Сөйлеу мәдениеті", "Кәсіби бағытталған жазу", "Ғылыми мәтін / жазылым" және т. б. Ұсынылған пәндердің кең ауқымына қарамастан, осы уақытқа дейін "жазылым" термині негізінен жазбаша жұмыстың логикасы, құрылымы, аргументативтілігі, орындылығы, толықтығы емес, емле мен тыныс белгілерін дұрыс (сауатты) қолданумен байланысты болды.

Шет тіліндегі академиялық жазылым құзыретін дамыту логикалық ойлау қабілетін жетілдіретін жүйелі, мақсатты жұмысты қажет етеді, басқаша айтқанда, ол "дұрыс ойлау өнерін" жетілдіреді [2,15]. Біріншіден, сөйлеудегі маңызды құрал, екіншіден, логикалық ойлау қабілетін жетілдіретін құралы болып табылады. Шет тілінде әр түрлі жұмыс түрлері аясында материалды жазбаша түрде ұсына білу, шет тілін білу қажеттілігімен қиындайды деп саналады. Мұнымен келісуге болмайды. Алайда, тіл деңгейі жоғары студенттер де жазбаша жұмыстарды сауатты ұсынуда қиындықтарға тап болатынын ескеріңіз.

Сонымен, мәселе тілдік құзыретте емес, баяндамаларды жазудағы логикалық ойлау қабілетін және халықаралық жазбаша коммуникацияның жалпы қабылданған форматтарының ерекшеліктерін білмеуінде жатыр.

Осылайша, хаттың құзыретін қалыптастыру кезінде келесі элементтер ажыратылады:

- не жазу керек - өзіндік формасы мен құрылымын қамтитын жазбаша жұмыс түрі;
- қалай жазу керек - стильді, тілдік үлгілер мен клишелерді, лексикалық және грамматикалық құрылымдарды қамтитын тілдік компонент.

Академиялық жазылым құзыретін қалыптастыруды шетелдік зерттеушілер төрт "P" арқылы анықтайды: person, product, process, practice, яғни тұлға, өнім, процесс, тәжірибе [3].

Академиялық жазылым құзыретін жүйелі қалыптастыру үшін оқушылардан тілдік құзыреттіліктің жалпыеуропалық шкаласы бойынша B2 деңгейінен төмен емес тілді меңгеру талап етілетіндігінің айқындығын мойындау қажет. Студенттердің көпшілігі A2 деңгейімен оқуға түседі. Осыған байланысты мұғалімнің алдында екі жақты міндет тұр: тілдік дайындық және академиялық жазылым логикасын игеру.

Әдістеме. Сыни ойлауды дамытудың әдіснамалық тәсілі аясында зерттеу тақырыбы бойынша ғылыми әдебиеттерді теориялық талдау сыни ойлауды дамытудың келесі тәсілдерін ең маңызды деп бөлуге мүмкіндік береді: тұлғаға бағытталған, жүйелік-белсенділік, құзыреттілік және коммуникативті-когнитивті.

Біз бакалавриат шеңберінде ғылыми педагогикалық салада Pre-Intermediate - Intermediate деңгейіндегі студенттердің академиялық шет тіліндегі жазылым негіздерін кезең-кезеңімен оқыту алгоритмін әзірлеуді мақсат етіп қойдық. Академиялық жазылымды оқыту жеке мамандандырылған курсты құрмайды. Ол хаттың құзыреттілігі бойынша жұмыс блогы түрінде қол жетімді курсқа біріктіріледі. Біріншіден, қызығушылық саласы бойынша академиялық жазылымды оқытудың теориялық және практикалық шетелдік тәжірибесі зерттелді [4].

Оның негізінде педагогикалық мамандықтардың студенттерінде академиялық жазылым құзыретін дәйекті қалыптастыру алгоритмі жасалды. Жұмыс режимі алдын-ала түсіндіруді және алғашқы тәжірибені-аудиторияда оқытуды, жазбаша жеке үй тапсырмаларын қамтиды, олар үшін келесі сабаққа дейін электронды түрде берудің белгілі бір мерзімі белгіленеді, осылайша мұғалім кері байланыс бере алады, ал студент сабаққа кері байланыс сұрағымен (сұрақтарымен) келеді немесе одан әрі курсқа дайын болады.

Зерттеудің мақсаты-шет тілін меңгерудің шарты мен тәсілі ретінде сыни ойлауды дамыту моделін жасау. Сыни ойлауды дамыту мен студенттердің шет тілін меңгеру тиімділігі арасындағы байланыс көрсетілген.

Зерттеу гипотезасы-сыни ойлауды дамыту технологиясын қолдану студенттерге ағылшын тілін оқытудың тиімділігін арттыруға ықпал етеді. Осы модельді әзірлеу үшін қажетті әдістемелік тәсіл анықталды және сипатталды, сонымен қатар педагогикалық принциптер

анықталды және шет тілін оқыту процесінде осы модельді жүзеге асыру үшін қажетті педагогикалық жағдайлар сипатталды.

Н.С. Беришаның, А.Л. Новиковтың, И.А. Новикованың, Д.А. Шляхтаның пікірінше, қазіргі әлемде шет тілін меңгеру әртүрлі деңгейлердегі (халықаралық қатынастарда, бизнесте, білім беруде және т.б.) мәдениетаралық коммуникацияның қажетті шарты ғана емес, сонымен қатар қазіргі адамның жеке және кәсіби өсуінің маңызды факторы болып табылады. Шет тілін оқытудың ең тиімді әдістерін іздеу ғылыми қоғамдастық пікірталастарында маңызды орын алады [5, 4].

Зерттеуде көрсеткендей, шет тілін меңгеру процесі мен нәтижесіне әртүрлі деңгейдегі көптеген факторлар әсер етеді, олардың ішінде жүйенің ерекшеліктері, оқыту формалары, құралдары мен оқыту әдістері мен тәсілдері, зерттелетін шет тілінің ерекшелігі және оның ана тілімен байланысы, жалпы оқытудың әлеуметтік-мәдени шарттары сонымен қатар, білім алушылар мен оқытушылардың әлеуметтік-демографиялық, психофизиологиялық және психологиялық сипаттамалары қарастырылады.

Ағылшын тілін арнайы мақсатта оқытудың педагогикалық әдістері мен тәсілдері ерекше сұранысқа ие болды. Студенттерге ағылшын тілін қалай үйрету керек деген сұраққа жауап, білім алушылар үшін шет тілін білу және оны меңгеру олардың болашақ кәсібіндегі негізгі дағды болады, біздің ойымызша, ойлау және сөйлеу дағдыларының байланысын анықтауда жатыр.

Біздің зерттеуіміз сыни ойлауды дамыту технологиясының ағылшын тілін меңгеру тиімділігіне әсерін талдауға тырысты.

Е.М. Истоминаның пікірінше, университетте оқу барысында сыни ойлауды қалыптастыру кәсіпте жетістікке жету үшін қажетті дағдылар мен іскерліктерді игеруге ықпал етеді [6, 1064б.].

А.С. Байрамов тұжырым бойынша сыни ойлауды дамыту келесі дағдылар тобының қалыптасуы ерекшелігінің маңыздылығына тоқталды:

- 1) логикалық қорытындылар жасау және өз жауабыңызды негіздеу;
- 2) қорытындылардың реттілігін бағалау;
- 3) құбылыстардың себептері туралы талдау және қорытынды жасау;
- 4) мәтіндердің мазмұнын талдау және бағалау;
- 5) терминдердің белгісіздігі мен түсініксіздігіне байланысты қателерді анықтау;
- 6) логикалық тапсырмалар аясында тиісті (бұл жағдайда маңызды) ақпаратты табу [7,б.172].

Бұл дағдыларды төмен, орта және жоғары деңгейде қалыптастыруға болады.

Соңғы онжылдықтарда көптеген ресейлік ғалымдар (О. В.Андропова, А.А. Леонтьев, М.В.Кларин, В.В. Котенко, Д.А. Шаров, Н.И. Мерзликина, Ф.А. Курбанова, Д.М. Шакирова) білім беру үрдісінде сыни ойлауды дамыту проблемасымен жұмыс істеуде.

А.А. Леонтьев сыни ойлауды дамыту, жалпы және басқа ойлау түрлері сияқты, оқу процесінен тыс мүмкін емес деп тұжырымдайды [8, 43б.].

Ф.А. Құрбанованың пікірінше, бұл мәселені шешу белсенді білімдік тәсілден ауыстыруды көздейді, оның дамытушылық және білімділік аясында студент білім беру объектісі болып табылады, білім алушылар мұғаліммен бірге білім беру іс-әрекетінің субъектісіне айналады. Сонымен қатар, білім оның белсенді қызметінің құралы және аспабы ретінде "... өзін таным процесінің белсенді қатысушысы ретінде тани отырып, білімді өз бетінше игеру, игеру, бағалау және пайдалану" әрекет етеді және оның қабілеттілігін арттырады [9, 115].

Бұл мәселені шешу үшін біз "Ағылшын тілі" пәнін оқыту процесінде университет студенттерінің сыни ойлауын дамыту моделін жасауға тырыстық. Кез-келген зерттеудің теориялық моделі осы модельді тиімді жүзеге асыру үшін қажетті мақсаттарды, әдіс-тәсілдерді, принциптерді, шарттарды, міндеттері мен мазмұнын қамтитын зерттеудің әдіснамалық негізін көрсетуді талаптандық.

Студенттердің жеке қабілеттерін көрсету және субъективті тәжірибесін қалыптастыру мақсатында тұлғаға бағытталған жағдайды құруды қамтиды. Тұлғаға бағытталған тәсілді түсіну үшін, біз В.В. Сериковтің пікіріне жүгіндік, яғни тұлғаға бағытталған тәсіл тұлғаның жұмыс істеуі мен даму тетіктерін іске қосады [10, 131].

Жүйелік-белсенділік тәсілі студенттердің жеке-семантикалық сипаты бар проблемалық міндеттерді шешуге бағытталған әр түрлі іс-шараларға белсенді қатысуы арқылы оқу-танымдық процесті ұйымдастыруды, сондай-ақ оқу материалының құрылымдық-функционалдық байланысын және оны ұсынудағы жүйелілікті ескеруді қамтиды.

Л.С. Выготскийдің пікірінше, "оқу процесінің негізі жеке іс-әрекетке негізделуі керек"[9, 245]. Іс-әрекетте студент жаңа нәрселерді игереді және өзінің даму жолында алға жылжиды. Ол өз мүмкіндіктерін кеңейтеді, осы қызмет барысында дамитын қатынастарды орнатады.

Құзыреттілік тәсілі студенттердің танымдық, коммуникативті, ұйымдастырушылық, адамгершілік мәселелерін өз бетінше шешу тәжірибесін қалыптастыру үшін жағдай жасауды қамтиды.

Коммуникативті-когнитивті тәсіл таным процесін нақты коммуникативті жағдай ретінде модельдеуде көрінетін оқу-танымдық процесті ұйымдастырудағы сөйлеу бағытын қамтиды [12, 67].

Сыни ойлауды дамытудың педагогикалық принциптері мен педагогикалық шарттарының негізінде, біз бөлген тәсілдер коммуникативті бағыттылық, субъективтілік, оқу жағдайындағы қызметтен өмірлік жағдайға ауысу принциптеріне, сондай-ақ жеке тұлғаның жеке қасиеттерін дамытуға бағытталған педагогикалық процесті құру принципіне негізделген. Осы принциптерді қарастырамыз. Коммуникативті бағыт принципі сөйлеу әрекеті арқылы сыни ойлауды дамытуды қамтиды.

Ф. Узтурк сыни ойлауды үйрету үшін диалектикалық логика пайдалы деп жазады [13, 123]. Диалогта туатын дау-дамай сыни тұрғыдан ойлауды дамытудың құралы болып табылады, өйткені сыни тұрғыдан ойлау тек қарым-қатынас арқылы мүмкін болатын өз әрекеттерін де, басқалардың әрекеттерін де бағалауды қамтиды.

Субъективтілік принципі - оқытушы мен студенттің тең позицияларын қамтитын субъект-субъект негізінде оқыту процесін құруды білдіреді. Мұғалім студенттің оқу процесінің субъектісі ретіндегі жеке тәжірибесін білдіру үшін жағдай жасап, үстем позициядан бас тартып, өзара әрекеттесуді ұйымдастырушы болуы керек [12, 147, 13, 156].

Жеке тұлғаның жеке қасиеттерін дамытуға және өзін-өзі дамытуға бағытталған педагогикалық процесті (нақты мақсаттарымен, мазмұнымен, технологияларымен) құру принципі В.В. Сериков тұжырымдамасындағы тұлғаға бағытталған тәсіл шеңберінде негізін қалаушылардың бірі болып табылады [10, 121].

Бұл қағидатты іске асыру тұлғаға бағытталған педагогикалық (немесе тұлғалық-бекітуші) жағдайларды жасау арқылы жүзеге асырылады. В.В. Сериковтың жеке-бағдарланған педагогикалық жағдайы "оқушыны оның өмірінің әдеттегі бағытын өзгертетін жаңа жағдайларға қоятын, одан мінез-құлықтың жаңа моделін талап ететін, оның алдында рефлексия, түсіну, қалыптасқан жағдайды қайта қарау" деп түсініледі [10, 134]. Тұлғалық-растау жағдайы адамгершілік таңдауды, өз бетінше қойылған мақсаттарды, оқу процесі авторының рөлін іске асыруды, ерік-жігерді көрсетуді талап ететін кедергілерді, өзінің маңыздылығын сезінуді, интроспекция мен өзін-өзі бағалауды, бұрынғы көзқарастардан бас тартуды және жаңа құндылықтарды қабылдауды, өз жауапкершілігін сезінуді құрауы мүмкін [10, 189].

Оқу жағдайындағы іс-әрекеттен өмірлік жағдайдағы іс-әрекетке басқарылатын ауысу принципі бұрын дербес іс-әрекет жағдайында қалыптасқан дағдыларды ауыстыруды, практикалық мәселелерді шешуде алған білімдерін пайдалануды, қоршаған шындықты талдауды және өзгертуді көздейді.

Нәтижелер. Ұйымдастырушылық-педагогикалық жағдайларға мыналар жатады: топтық және жұптық жұмыс мүмкіндігін қамтамасыз ету; оқу тобының аз сандық құрамы (15 адамға дейін); эксперименттің ұзақтығы (2 семестр).

Мазмұндық-процестік педагогикалық шарттар блогына мыналар кіреді:

- субъект-субъектілік қатынастарды құру арқылы студенттердің сыни ойлауын дамытуға бағытталған білім беру қызметін ұйымдастыру [14, 15];

- болашақ мамандықты ынталандыруға, жұмыс нәтижелерін рефлексиялауға және өзін-өзі бағалауға бағытталған диалогтық проблемалық-бағдарланған ортаны құру;

- оқу қызметінің интерактивті нысандарын қолдану;

- жас ерекшеліктерін ескере отырып, сыни ойлау деңгейін анықтаудың диагностикалық әдістемелерінің болуы;

- студенттердің өзін-өзі жүзеге асыру және өзін-өзі дамыту, олардың әлеуметтік тәжірибесін, оның хабардарлығын жаңарту мүмкіндігін қамтамасыз ету.

Модельді сынақтан өткізу және жоғарыда аталған педагогикалық жағдайлардың тиімділігін тексеру үшін біз ұйымдастырушылық-диагностикалық, мазмұнды-операциялық және нәтижелі-бағалау кезеңдерін қамтитын тәжірибелік-эксперименттік жұмыс ұйымдастырдық.

Сыни ойлауды дамытудың әдістері мен тәсілдерін анықтай отырып, біз американдық педагогтар Дж. Стил, К.Мередиит және Ч.Темплдің еңбектерімен таныстық. Бұл технологияның құрылымы маңызды және қисынды, өйткені оның кезеңдері жеке тұлғаның танымдық іс-әрекетінің табиғи кезеңдеріне сәйкес келеді және оны "шақыру-түсіну-рефлексия" технологиялық моделі түрінде көрсетуге болады [15, 116].

Сыни ойлауды дамыту технологиясының бірінші кезеңінде - шақыру кезеңі-педагог үшін негізгі міндет студенттердің зерттелетін тақырыпқа қызығушылығын ояту, берілген тақырып бойынша бұрыннан белгілі ақпаратты жүйелеу және жаңа материалды зерделеу барысында жауаптар табу жоспарланған сұрақтарды тұжырымдау болып табылады.

Келесі кезең-мазмұнды түсіну. Авторлардың пікірінше, бұл кезеңде студенттер жаңа ақпаратпен танысуы керек. Оқытушының міндеті-бұл қызметті технология авторлары ұсынған әдістер мен әдістерді қолдана отырып ұйымдастыру.

Соңғы кезеңде-рефлексия кезеңінде-студенттер алынған ақпаратты талдап, оны бірінші кезеңде жазған білімдерімен салыстырып, қорытынды жасауы керек. Технология авторлары белгіленген кезеңдердің әрқайсысында белгілі бір әдістемелік әдістерді қолдануды ұсынады, бірақ әдістер мен тәсілдер әр түрлі болуы мүмкін.

Біз "шақыру-түсіну-рефлексия" технологиялық моделі түрінде көрсетілген сабақтарды ұйымдастырудың нақты технологиялық алгоритмін сақтадық, ал әдістемелік тәсілдерді таңдауда біз студенттердің сөйлеу әрекетін белсендіруге ықпал ететін әдістерге көп көңіл бөлдік, өйткені кәсіби мақсаттар үшін шет тілін сәтті меңгеру үшін олар ең алдымен ауызша сөйлеу дағдыларын қалыптастыруы керек. Кесте 1-де сабақтарды ұйымдастырудың нақты технологиялық алгоритміне назар аударалық.

Кесте 1

Кезең (кезең)	Оқытушының қызметі	Студенттердің қызметі	Әдістер мен тәсілдер	Нәтижесі
I. Шақыру (evocation)	Студенттердің зерттелетін мәселе бойынша бұрыннан бар білімдерін жаңартуға, олардың қызметін жандан-дыруға, одан әрі жұмысқа	Зерттелетін сұрақ бойынша не білетінін "есіне алады" (болжам жасайды), ақпаратты жаңа материалды зерттемес бұрын жүйелейді, сұрақ-жауап жүргізеді.	"Белгілі ақпарат" тізімін жасау: кілт сөздер бойынша болжамды әңгіме; материалды жүйелеу (графикалық): кластерлер,	Алынған ақпарат тыңдалады, жазылады, талқыланады. Жұмыс жеке, жұпта немесе топта

	ынталандыруға бағытталған.		кестелер; дұрыс және бұрыс мәлімдемелер; логикалық тізбектер жасау және т. б.	жүргізіледі.
II. Мазмұнды түсіну (realization of meaning)	Жаңа ақпаратпен тікелей жұмыс істеу кезінде тақырыпқа қызығушылықты арттыру, ескіден жаңа форматқа көшуге бағытталған.	Мәтінді оқиды (тыңдайды), жаңа ақпаратты түсінген кезде жазба жұмыстарын жүргізеді. белсенді оқу әдістері: "V" белгішелерін таңбалау "+", "-", "?";	Сабақта қойылған сұрақтарға жауап іздеу. Мазмұнды түсіну кезеңінде жаңа ақпаратпен (мәтін, фильм, дәріс, пара-граф материалы) тікелей байланыс жүзеге асырылады.	Жұмыс жеке немесе жұпта жүргізіледі.
III. Рефлексия (Рефлексия)	Бастапқыда студенттер болжамдық жазбаларына өзгерістер мен толықтырулар енгізуі; ақпаратты зерттеу негізінде шығармашылық, зерттеу немесе практикалық тапсырмалар беру;	Мазмұнды түсіну кезеңінде алған білімдерін қолдана отырып, "жаңа" ақпаратты "ескі" ақпаратпен байланыстырады. Кластерлерді, кестелерді толтыру. Ақпарат блоктары арасында себеп-салдарлық байланыстар орнату. Кілт сөздерге, дұрыс және бұрыс мәлімдемелерге оралу. Қойылған сұрақтарға жауаптар.	Ауызша және жазбаша дөңгелек үстелдерді ұйымдастыру. Әр түрлі пікірталастарды ұйымдастыру. Шығармашылық жұмыстарды жазу. Тақырыптың жеке мәселелері бойынша зерттеулер және т. б.	Рефлексия кезеңдері талдау, шығармашылық өңдеу, зерттелген ақпаратты түсіндіру арқылы жүзеге асырылады. Жұмыс жеке, жұппен немесе топта жүргізіледі.

Ұйымдастырушылық-диагностикалық кезеңде бастапқы диагностика жүргізілді, оның көмегімен студенттердің сыни ойлау жаңалықтары мен олардың шет тілін меңгеру деңгейі анықталды. Мазмұнды-операциялық кезеңде "Ағылшын тілі" пәнін оқыту процесінде студенттердің сыни ойлауын дамыту процесіне мақсатты әсер ету қамтамасыз етілді. Нәтижелі бағалау кезеңінде шет тілін білу деңгейі мен сыни тұрғыдан ойлау қабілетінің қалыптасу деңгейінің өзара байланысын талдау қажет.

Талқылау. Шеттілдік академиялық жазылым құзіретін сыни тұрғыдан ойлауға үйрету технологиясы негізінде қалыптастыру үшін оның эксперименттік тексерісі жүргізілді.

Ұсынылған модель прагмалингвистикалық, лингвистикалық және паралингвистикалық деңгейлерде академиялық жазудың білімін, дағдылары мен іскерліктерін дәйекті түрде енгізуге және бекітуге негізделген. Модель тілдік және шартты коммуникативті жаттығулар кешенінде жүзеге асырылады.

Студенттерде бұрын болған білімді жандандыру, тақырыпқа қызығушылықты ояту және олармен бірге алдағы оқу материалын зерттеу мақсаттарын анықтау қажет болатын шақыру кезеңінде біз қауымдастықтар, кластерлер, предикция сияқты әдістерді қолдандық. Шеттілдік академиялық жазылым құзіретін сыни тұрғыдан ойлауға үйретудің сатылары негізінде кесте 2-ге назар аударалық.

CRITICAL THINKING SKILLS

1 Knowledge Identification and recall of information	define fill in the blank list identify	label locate match memorize	name recall spell	state tell underline
	Who _____? What _____? Where _____? When _____?		How _____? Describe _____? What is _____?	
2 Comprehension Organization and selection of facts and ideas	convert describe explain	interpret paraphrase put in order	restate retell in your own words rewrite	summarize trace translate
	Re-tell _____ in your own words. What is the main idea of _____?		What differences exist between _____? Can you write a brief outline?	
3 Application Use of facts, rules, and principles	apply compute conclude construct	demonstrate determine draw find out	give an example illustrate make operate	show solve state a rule or principle use
	How is _____ an example of _____? How is _____ related to _____? Why is _____ significant?		Do you know of another instance where _____? Could this have happened in _____?	
4 Analysis Separating a whole into component parts	analyze categorize classify compare	contrast debate deduct determine the factors	diagram differentiate dissect distinguish	examine infer specify
	What are the parts or features of _____? Classify _____ according to _____. Outline/diagram/web/map _____.		How does _____ compare/contrast with _____? What evidence can you present for _____?	
5 Synthesis Combining ideas to form a new whole	change combine compose construct create design	find an unusual way formulate generate invent originate plan	predict pretend produce rearrange reconstruct reorganize	revise suggest suppose visualize write
	What would you predict/infer from _____? What ideas can you add to _____? How would you create/design a new _____?		What solutions would you suggest for _____? What might happen if you combined _____ with _____?	
6 Evaluation Developing opinions, judgements, or decisions	appraise choose compare conclude	decide defend evaluate give your opinion	judge justify prioritize rank	rate select support value
	Do you agree that _____? Explain. What do you think about _____? What is most important?		Prioritize _____ according to _____? How would you decide about _____? What criteria would you use to assess _____?	

Кесте 1. Шеттілдік академиялық жазылым құзіретін сыни тұрғыдан ойлауға үйретудің сатылары

Эксперименттік оқыту Абай атындағы Қазақ педагогикалық университетінде филология факультетінің 1 курс студенттерімен (әрқайсысы 16 адамнан) ұйымдастырылды, онда «Шетел тілі: екі шетел тілі» мамандығының 307-ші тобы эксперименттік топ болды, онда оқыту осы зерттеуде әзірленген әдістеме бойынша жүргізілді және «Шетел тілі: екі шетел тілі» 316-шы тобы бақылау тобы болды. Бақылау тобында оқыту дәстүрлі бағдарламаға сәйкес жүргізілді. Эксперименттік оқыту кезінде ағылшын тіліндегі академиялық жазылымды оқыту негізінде "Introduction to Academic Writing" оқу құралында ұсынылған.

Эксперименттік оқыту ағылшын тілінде академиялық жазылым дағдыларын оқытудың ұсынылған моделінің тиімділігін тексеру мақсатын көздеді. Эксперименттік-тәжірибелік оқыту туралы теориялық ережелерге сүйене отырып, ол белгілі бір мақсаттары, міндеттері мен кезеңдері бар ғылыми зерттеу әдістерінің бірі ретінде қарастырылады. Оқыту нәтижелерін ұйымдастыру, жүргізу және талдау біздің елімізде және шетелде осы пәнді оқыту тәжірибесін жинақтау сияқты зерттеу әдістеріне сәйкес жүзеге асырылды; оқу үдерісін қадағалау, әртүрлі деңгейлерде (құрылымдық, коммуникациялық, лексикалық-грамматикалық, синтаксистік, прагма - және паралингвистикалық) ағылшын тіліндегі академиялық жазылымның ерекшеліктерін қамтитын отандық және шетелдік құралдарды

зерделеу; ағылшын тіліндегі бейіндік мақалалар; ағылшын тіліндегі академиялық жазылымның дағдылары мен іскерліктерін жандандыру бойынша тілдік және шартты-коммуникативтік жаттығулар; студенттерге сауалнама жүргізу олардың осы оқу іс-әрекетіне қатынасын нақтылау; ағылшын тілінде жазбаша ғылыми коммуникация дағдылары мен іскерліктерін оқытудың әзірленген моделінің тиімділігін тексеру үшін эксперименттік-тәжірибелік оқыту жүргізілді.

Эксперименттік оқыту құрылымы Э.А.Штульман және П.Б.Гурвич зерттеулерінің теориялық ережелеріне сәйкес жасалған.

Тәжірибелі оқыту үш кезеңнен тұрды:

1. Шеттілдік академиялық жазылым құзіретін сыни тұрғыдан ойлауға үйрету технологиясын қалыптасу деңгейін тексеру:

- студенттердің сауалнамасы;
- анықтайтын бақылау жұмысын жүргізу.

2. Эксперименттік оқыту.

3. Оның нәтижелерін талдау:

- студенттердің шеттілдік академиялық жазылым құзіретін сыни тұрғыдан ойлауға үйрету технологиясын қалыптасу деңгейін көрсететін қорытынды бөлімін анықтайтын бақылау жұмысын жүргізу;

- студенттердің сауалнамасы.

Эксперименттік оқыту аясында келесі міндеттер шешілді:

1) айқындаушы тест негізінде бірінші топта (ШТ-307) және екінші топта (ШТ-316) шеттілдік академиялық жазылым құзіретін сыни тұрғыдан ойлауға үйрету технологиясын қалыптастырудың бастапқы деңгейін айқындау;

2) қорытынды тест негізінде оқытуды өткізгеннен кейін шеттілдік академиялық жазылым құзіретін сыни тұрғыдан ойлауға үйрету технологиясын қалыптастыру деңгейін айқындау;

3) эксперименттік оқыту тиімділігінің көрсеткіштерін анықтау үшін анықтаушы және қорытынды тест нәтижелерін салыстыру.

Анықтайтын бөлімді өткізер алдында студенттерге шеттілдік академиялық жазылым құзіретін сыни тұрғыдан ойлауға үйрету технологиясын қалыптастыру қажеттілігіне олардың көзқарасын анықтау үшін сауалнама ұсынылды. Ол үшін бірінші топтардың студенттері мен шеттілдік академиялық жазылым құзіретін сыни тұрғыдан ойлауға үйрету технологиясын қалыптастырудың мақсаттары мен міндеттері туралы әңгіме жүргізіліп, 1-сауалнама ұсынылды, оған келесі сұрақтар кірді:

1. Университеттің үшінші курстарында шеттілдік академиялық жазылым құзіретін сыни тұрғыдан ойлауға үйрету технологиясы оқытылды ма? / иә, жоқ/

2. Сіздің ойыңызша, шеттілдік академиялық жазылым құзіретін сыни тұрғыдан ойлауға үйрету технологиясын қалай үйреткен дұрыс: шет тілі / таңдау пәні бойынша сабақтарда немесе өз бетінше?

3. Шет тілдік академиялық жазылым құзіретін сыни тұрғыдан ойлауға үйрету технологиясын зерттеуде сізді не қызықтырды:

а) ағылшын тіліндегі ғылыми мақаланың құрылымы мен құрамы;

б) ағылшын тіліндегі академиялық жазылым стилінің лексикалық, терминологиялық және грамматикалық ерекшеліктері;

в) ағылшын тіліндегі академиялық жазылым стилінің синтаксисі;

г) ағылшын тіліндегі ғылыми мақаланы жазу бойынша практикалық ұсыныстар.

4. Неліктен сізге шеттілдік академиялық жазылым құзіретін сыни тұрғыдан ойлауға үйрету технологиясы қажет:

а) ағылшын тілін білуді арттыруға мүмкіндік береді,

б) одан әрі кәсіби қызметке көмектеседі,

в) халықаралық конференциялар мен жобаларға қатысуға мүмкіндік береді,

г) шетелдік журналдарда жарияланым тиімділігін арттырады?

5. Сабақта қандай жаттығулар жасағыңыз келеді:

а) академиялық жазылым құзіретін сыни тұрғыдан ойлауға үйретуде қолдануды жандандыруға арналған жаттығулар;

б) ағылшын тіліндегі академиялық жазылым бойынша лексикалық грамматикалық және синтаксистік ерекшеліктерін зерттеу және пайдалануды белсендіру жаттығулары қажет.

Сауалнама нәтижелерін талдау көрсеткендей:

- студенттердің шамамен 80%-ы шет тілі сабақтарында академиялық жазылым құзіретін сыни тұрғыдан ойлауға үйретуді орынды деп санайды; студенттердің 12%-ы оқытуды факультатив шеңберінде жүргізу керек деп санайды, 8%-ы тиісті жәрдемақы мен оқытушымен консультациялар болған кезде академиялық жазылым құзіретін сыни тұрғыдан ойлауға үйрету негіздерін өз бетінше оқи аламыз деп ойлайды;

- студенттердің шамамен 60%-ы ағылшын тіліндегі академиялық жазылым стилінде лексикалық, терминологиялық және грамматикалық ерекшеліктерін зерттеуге қызығушылық танытады, студенттердің 20%-ы ағылшын тіліндегі академиялық жазылым бойынша практикалық ұсыныстар алғысы келеді; студенттердің 20%-ы ағылшын тіліндегі академиялық жазылымының құрылымы мен құрамын зерттегісі келеді;

Диаграмма 1

Диаграмма 1. (ЭП және БП) Сауалнама нәтежелері

Ағылшын тіліндегі студенттердің академиялық жазылым құзіретін сыни тұрғыдан ойлауға үйрету технологиясын қалыптастыру бастапқы деңгейін анықтау үшін анықтау бөлімі жүргізілді. Академиялық жазудың ағылшын тіліндегі құзыреттілігінің қалыптасуы келесі критерийлерге сәйкес бағаланды:

1. Хат, резюме жазу элементтерін дұрыс орналастыра білу;
2. Ғылыми мақала жазуда сыни тұрғыдан ойлаумен байланыстыра білу;

3. Ғылыми стильдің негізгі категорияларын олардың тілдік маркерлерінің (формальдылық, модальділік, объективтілік, аргументативтілік, абстрактілік, үйлесімділік, логика) арқасында тану және пайдалану қабілеті;

4. Ғылыми стильге тән емес сөздерді тану және оларды академиялық синонимдермен ауыстыру мүмкіндігі;

5. Ғылыми стильге тән күрделі / бағыныңқы сөйлемдер құра білу;

6. Абзацтың негізгі (топикалық сөйлемін) білу қабілеті;

7. Абзацтың құрылымын анықтай білу.

Қорытынды. Мұндай алгоритмді қолдану нәтижесінде, біріншіден, біз тілдік құзыреттіліктің айқын дамуын, атап айтқанда, ағылшын сөйлемінің грамматикалық дизайнын, логикалық байланыстың тілдік құралдарын қолдануды атап өтеміз. Жұмыс құрылымы, ұйымдастырылуы, көлемі нақты сақталды. Сондай-ақ, оқуға арналған мәтіндермен жұмыс істеу құзыреттілігінің жақсарғанын атап өтеміз. Ғылыми мәтінді ұйымдастыру принципін біле отырып, студенттер автордың негізгі ойларын оңай тауып, оның негізгі идеяларын қорытындылайды. Алайда, біз келесі әлсіз жақтарын атап өтеміз. Тіл тұрғысынан стилистика, сөйлеу стилінің тілдік құралдарын қолдану осындай "әлсіз буын" болды. Бірақ аргументтің мазмұны ең маңызды кемшілік болып табылады. Студенттер белгілі ғылыми фактілерге сілтемелерсіз немесе сілтемелерсіз кез-келген ойды негізінен өздерінің қиялдарымен, көбінесе қарапайым сипатта дәлелдей алады және растай алады. Жеке тәжірибеге сілтеме түріндегі дәлел бұл емес, бұл мысал, бірақ дәлел емес, яғни эрудициялы мәселеге объективті және кең көзқараспен қарауға мүмкіндік бермейді. Студенттерге ұсынылатын тақырыптар мен қорытынды жұмыстар жалпы ғылыми сипатта болғанын тағы да атап өтеміз. Бұл жерде сұрақ қалай жазу керек емес, не жазу керек деген сұрақ туындайды. Нәтижесінде академиялық жазылым негіздерін оқыту мүмкіндігінше ертерек басталуы мүмкін және қажет деген қорытындыға келуге негіз бар. Тілдік жоғары оқу орындарының студенттерін шет тілді оқытуды академиялық жазылымды мақсатты интеграциялау бойынша әзірленген алгоритм тілдік құзыреттіліктер мен мазмұнды жазбаша баяндау логикасының қатар дамуына тиімді ықпал етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Адольф В.А., Яковлева Н.Ф. *Профессиональные задачи как целевой вектор реализации компетентностного подхода в образовании // Вестник КГПУ им. В.П. Астафьева. 2016. № 1 (35). С. 43-47.*

2. Ивин А.А. *Искусство правильно мыслить. – М.: Просвещение, 1986. – 224 с.*

3. Candlin C., Hyland K. *Writing: Texts, Processes and Practices. – London; New York: Longman, 1999. 330 p.*

4. Bailey S. *Academic Writing: a handbook for international students. 2nd ed., London; New York: Routledge, 2008. 260 p.*

5. Беруша Н. С., Новиков А. Л., Новикова И. А., Шляхта Д. А. *Индивидуально-личностные факторы успешности освоения иностранного языка студентами-лингвистами // Изв. Саратов. ун-та. Нов. сер. Сер. Акмеология образования. Психология развития. 2018. Т. 7, вып. 1. С. 4-15. DOI: <https://doi.org/10.18500/2304-9790-2018-7-1-4-15>*

6. Истомина Е. М. *О необходимости формирования критического мышления у студентов на занятиях иностранного языка // Наука ЮУрГУ: материалы 67-й науч. конф. – Челябинск, 2015. С. 1063-1067.*

7. Байрамова А. С. *Динамика развития самостоятельности и критичности мышления у детей младшего школьного возраста. – Баку, 1968. 296 с.*

8. Леонтьев А. А. *Развитие мышления в процессе обучения // Сибир. психол. журн. 2011. – № 40. С. 40-45.*

9. Курбанова Ф. А. Роль содержания образования в формировании и развитии критического мышления школьников // Изв. Южн. федер. ун-та. Педагогические науки. 2013. № 10. С. 113-118.
10. Сериков В.В. Личностно-ориентированное образование: феномен, концепция, технологии. – Волгоград, 2000. 148 с.
11. Выготский Л. С. Педагогическая психология. – М., 1999. – 534 с.
12. Майборода С. В. Коммуникативно-когнитивный подход в обучении связной речи иностранных студентов-медиков // Педагогика высшей школы. 2016. № 1. С. 66-68.
13. Узтурк Ф. Основы формирования критического мышления в обучении английскому языку в школах нового типа. – Душанбе, 2016. – 169 с.
14. Туласынова Н.Ю. Развитие критического мышления студентов в процессе обучения иностранному языку: автореф. дис. ... канд. пед. наук. – Якутск, 2010. 21 с.
15. Steel, J. L., K.S. Meredith, C. Temple and S. Walter. (2007a), *What is Critical Thinking. Guidebook I*. Essex: Longman, 2007. 160 p.

References

1. Adol'f V.A., YAkovleva N.F. Professional'nye zadachi kak celevoj vektor realizacii kompetentnostnogo podhoda v obrazovanii // Vestnik KGPU im. V.P. Astaf'eva. 2016. № 1 (35). S. 43-47.
2. Ivin A.A. *Iskusstvo pravil'no myslit'*. – М.: Prosveshchenie, 1986. – 224 s.
3. Candlin C., Hyland K. *Writing: Texts, Processes and Practices*. London; New York: Longman, 1999. – 330 p.
4. Bailey S. *Academic Writing: a handbook for international students*. 2nd ed., London; New York: Routledge, 2008. – 260 p.
5. Berisha N. S., Novikov A. L., Novikova I. A., SHlyahta D. A. Individual'no-lichnostnye factory uspehnosti osvoeniya inostrannogo yazyka studentami-lingvistami // Izv. Sarat. un-ta. Nov. ser. Ser. Akmeologiya obrazovaniya. Psihologiya razvitiya. 2018. T. 7, vyp. 1. S. 4-15. DOI: <https://doi.org/10.18500/2304-9790-2018-7-1-4-15>
6. Istomina E. M. O neobходимости formirovaniya kriticheskogo myshleniya u studentov na zanyatiyah inostrannogo yazyka // NaukaYUUrGU :materialy 67-j nauch. konf. CHelyabinsk, 2015. S. 1063-1067.
7. Bajramova S. *Dinamika razvitiya samostoyatel'nosti ikritichnosti myshleniya u detej mladshego shkol'nogo vozrasta*. –Baku, 1968. 296 s.
8. Leont'ev A. A. Razvitie myshleniya v processe obucheniya // Sibir. psihol. zhurn. 2011. – № 40. – S. 40-45.
9. Kurbanova F. A. Rol' sodержaniy aobrazovaniya v formirovanii irazviti ikriticheskogo myshleniya shkol'nikov // Izv. YUzhn. feder. un-ta. Pedagogicheskienauki. 2013. № 10. S. 113-118.
10. Serikov V. V. Lichnostno-orientirovannoe obrazovanie :fenomen, koncepciya, tekhnologii. Volgograd, 2000. 148 s.
11. Vygotskij L. S. *Pedagogicheskaya psihologiya*. –М., 1999. 534 s.
12. Majboroda S. V. *Kommunikativno-kognitivnyj podhod v obuchenii svyaznoj rechi inostrannyh studentov-medikov* // Pedagogika vysshej shkoly. 2016. № 1. S. 66-68.
13. Uzturk F. *Osnovy formirovaniya kriticheskogo myshleniya v obuchenii anglijskomu yazyku v shkolah novogo tipa*. Dushanbe, 2016. 169 s.
14. Tulasynova N. YU. *Razvitie krmitcheskogo myshleniya studentov v processe obucheniya inostrannomu yazyku: avto ref. dis. ... kand. ped. nauk*. YAkutsk, 2010. 21 s.
15. Steel, J. L., K.S. Meredith, C. Temple and S. Walter. (2007a), *What is Critical Thinking. Guidebook I*. Essex: Longman, 2007. 160 p.